

SÜRYANİLER VE SÜRYANİLİK

IV.KİTAP

Hazırlayanlar:

Ahmet Taşğın

Eyyüp Tanrıverdi-Canan Seyfeli

ŞARK YILDIZI GAZETESİ

Mehmet Şimşek*

Osmanlı Devletinin dini, siyasal, askeri ve hukuk alanında yapısal değişime gittiği tarih Tanzimat Fermanı ile başlamıştır. 1839'da başlayan ve bir süre ertelenen Tanzimat Fermanı ve özellikle dinin formel kurallar üzerinde etkinliğinin azaltıldığı kırılma noktası Islahat Fermanı'dır. İşte bu dönem Osmanlı'da yaşanan gayrimüslim tebaaya tanınan haklar ile Batı tipi laik yönetim anlayışının ilk uygulamalarının başlangıcını oluşturur. Esasen bütün bu haklar adı geçen toplulukların dini esas alan kültürel kimliklerinin geliştirilmesini sağlamıştır. Din belirleyicili kültürel kimlikte kendini ifade etme çabalarının bir sonucu olarak, eğitim kurumları ve basın yayın araçlarını kullanmışlardır.

II. Meşrutiyet döneminde derneklerle ilgili yeni düzenlemeler getirilmiş ve bunun sonucu derneklerin ve basın faaliyetlerinin sayısında da önemli artış olmuştur. Dernekler yasası 16 Ağustos 1909 yılında yeniden ele alınmıştır.¹ Osmanlı devle-

* Şair Sırrı Hanım İlköğretim Okulu, Diyarbakır

¹ Tank Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 396-397.

tinin hükümranlık sahasında yaşayan gayrimüslimler (Ermeni, Süryani, Keldani, Rum, Yahudi) basın yayın hayatında etkili olmuşlardır. Avrupa ve özellikle Amerikan patentli iletişim araçlarının ithali ve kullanımına erken uyum göstermişlerdir. Bu araçların girişi daha çok üst düzey dini temsilcilikler ve misyon şeflikleri aracılığı ile olabilmekteydi².

Osmanlı'nın hayata geçirdiği Tanzimat ve Islahat uygulamaları İstanbul dışında, Diyarbakır'da da yankı bulmuştur. Bunun en güzel örneklerinden biri de Diyarbakır Süryanileridir. Bu itibarla, 1800'lü yılların son çeyreği ile 1900'lü yılların başında Süryaniler, kentin eğitim ve kültür yaşamında önemli atılımlar gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Tanzimat ve Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere sağlanan yeni imkanların yanında misyoner faaliyetlerinin de onların basın yayın hayatında daha etkili olmalarını sağlamıştır. Çünkü Batılı misyoner teşkilatlarının hedef sapması ile yerli Hıristiyanlar üzerinde yoğunlaşmaları, ilk zamanlarda dini çatışmaları da beraberinde getirmişti. Bu faaliyetlerin bir sonucu olarak, geleneksel kilise cemaatlerinin bölünmesi, kilise vakıf gelirlerinin ve gayri menkullerinin paylaşılmasına neden olmuştur. Böylece yerli Hıristiyan cemaatleri daha kötü duruma düşmüştür.³

² Patrik 4. Petrus (1872-1894'un İngiltere'den getirmiş olduğu matbaa 1889'da Deyrulzafaran Manastırında faaliyete geçirilir. Başta Süryanice olmak üzere Türkçe ve Arapça eserler basılır. Diyarbakır Edebiyat Yüksek okulundan mezun olan Mihayel Hikmet Çakke 1913 yılında "Hikmet" adlı dergiye çıkarır. Bakınız: Aziz Koluman, Ortadoğu'da Süryanilik, Ankara: Asam, 2001, s. 99; Said Şirazi, "Doğunun Yıldızı Patrik I. Efremler Barsavm", İdem Dergisi, Mayıs 2002, s. 32; Yakup Tahincioğlu, İdem Dergisi, Mayıs 2002, s. 16.

³ Naum Faik, hatıralarında "Patrik 5. Circis (1818-1836) 2. İlyas (1838-1847) 2.

Yukarıda dile getirilen iki noktanın bir sonucu, millet (din) olarak tanımlanan bu toplulukların ulusal kimliklerini ön plana çıktığı yeni bir tanıma yönelmelerine de yol açmıştır. Ulusal tanımlamalı kiliseler (Süryani Ortodoks, Keldani-Nesturi, Ermeni Gregoryan) kendi içinde bölünmeye başlamıştır. Katolik ve Protestan tanımlamalı yeni oluşumlar başlar. Merkezi otoritenin zaafı, yerel kiliseleri, misyoner oluşumlar karşısında koruyamaz hale gelmiş buna karşın yerel kiliseler, kültürel kimlikli direnç noktaları geliştirmeye başladılar. İşte Diyarbakır'daki Süryaniler, 1876 yılında "Kadim" ifadesiyle geleneksel kilise hiyerarşisini tesis etmeye çalışırken⁴, Keldaniler de "Asur" kimlikli kilise oluşumunu başlatır. Modernleşme adına yeniden ihdas edilen Katolik ve Protestan (Ermeniler de olmasına rağmen sadece Süryaniler kastedilmektedir) kiliseleri kendi kültürel kimliklerinden vazgeçerlerken, Süryani kadim cemaati varlığının muhafazası ve geliştirilmesi için yoğun bir eğitim ve basın-yayın faaliyetlerine başlamıştır.

Bu amaç doğrultusunda dernekleşme faaliyetlerine girişilir ve şehrin ileri gelen Süryani elitlerinin katkılarıyla Diyarbakır merkezli "İntibah Cemiyeti"ni 1908 yılında kurmuşlardır.⁵ Basın-yayın ve özel eğitim alanlarında "Süryani Kadim Kardeşler Şirketi" ismi altında toplanarak faaliyetlerini gerçekleştirmeye başlamışlardır. Süryaniler arasında düşünceleri ve faaliyetle-

Yakup (1847-1871) 4. Petrus (1872-1894) bütün zaman ve enerjilerini Katolik ve Protestanlar tarafından gasp edilen kilise gelirlerini ve gayri menkullerini geri almaya harcadılar." Murad Fuad Çıkkı, Naum Faik, Yayınana Hazırlayan Mehmet Şimşek, Damascus: 1936, s. 37, (Yakında yayınlanacak.)

⁴ Mehmet Şimşek, Süryaniler ve Diyarbakır, İstanbul: Çivi Yazıları Yayınları, 2003, s. 79.

⁵ Murad Fuad Çıkkı, age., s. 17

riyle göze çarpan Naum Faik⁶, "İntibah" cemiyetinin hedef ve politikaları doğrultusunda çalışmalar yapar, derneğin yayın ve bültenlerini hazırlar. Cemiyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra Diyarbakır da adlı gazeteyi çıkarmıştır.⁷ Gazete, Diyarbakır Süryani Kadim Metropolitlik makamı bünyesinde tesis edilen "Kevkeb Şark Matbaası"nda basılmıştır.⁸ 1869 yılında şehirde yayınlanan ilk resmi gazete "Diyarbakır"den sonra, 1910 yılında yayınlanan "Peyman" ve "Şark Yıldızı" (Kevkeb Medinho) eş zamanlı olarak yayın hayatına başlamıştır.⁹

⁶ Naum Faik: Naum Faik, 5 Şubat 1868'de Diyarbakır'da doğdu. İlk öğrenimini Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi'nde ve Kadim Süryani Kardeşler Şirketi'nin kurduğu lise düzeyindeki okulda görür. Başta Süryanice olmak üzere Türkçe, Arapça, Farsça dillerini uzmanlık düzeyinde öğrenmiş. Diyarbakır'da "İntibah" cemiyetinin kurucusu, "Şark Yıldızı" gazetesinin sahipliğinde bulunmuştur. Başta Filoloji alanında olmak üzere kitap düzeyinde 34 adet eser, yüzlerce makale ve günlük yazıları, şiirleri de bulunmaktadır. Uzun yıllar, Diyarbakır ve çevresinde öğretmenlik yapmıştır. 22 Eylül 1912'de Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eder. 5 Şubat 1930 tarihinde, 62 yaşında hayata gözlerini yumar. Süryanilerin modernleşmesi ve kültürel kimliklerinin muhafazası alanında, günümüzde de etkileri hissedilen oluşumların ilk başlatıcısı olmuştur. Mehmet Şimşek, Süryaniler ve Diyarbakır, s. 237-244; Aziz Günel, Türk Süryaniler Tarihi, İstanbul: Oya Matbaası, 1971, s. 196; Şevket Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, Cilt 2, Ankara: 1996, s. 234-235; I. Efremler Barsavm, Berule Bdire, Suriye: 1967, s. 381.

⁷ Bu derneğin kuruluşu ile ilgili olarak Naum Faik, 19 Teşrin-i sani 1324/1908 tarihinde Harput Süryani Cemaatine yazmış olduğu mektubunda "... İşte biz, Diyarbakır'da şu (İntibah Cemiyetini) teşkil ederek 6-7 hafta zarfında 200 neferden ziyade nefer dahili cemiyet olmuşlardır. Zatı alilerinden rica ederim ki, siz de "Süryani Kadim İntibah Cemiyeti" unvanı tahtında bir cemiyet teşkil ederek, arz ettiğimiz minval üzere efradı gayretmendand kayıt edesiniz" der. Sf.355

⁸ Murad Fuad Çıkkı, age., s. 89

⁹ 1913 yılında yine Süryani harfleri kullanılarak yazılan ve Türkçe okunan "Şifuro" adlı dergi yayına başlar. Rıfkı Aslan, Diyarbakır ve Çevresinde Şehirleşme Hareketleri, Ankara: 1974, s. 82-83.

Naum Faik, yazılarını daha çok ülke dışında A.B.D.'de Ceb-rail Boyacı Efendi'nin "İntibah Dergisi" ile Aşur Yusuf Efendi'nin Harput'ta yayınladığı "Asurilerin Mürşidi" adlı dergilerde yayınlamaktaydı. Naum Faik'in sahip olduğu birikim ve gelişmeleri izleme imkanı, yeni düzenleme ve girişimlerin başlatmasına ön ayak olma durumuna da itmiştir. Diyarbakır'da ilk Süryani gazetesi olan "Kevkeb Şark" gazetesi hazırlıkları başlatılır. Bu faaliyetin fikir babası Edip Bişar Burucu Efendi dir. Naum Faik hatıralarında...

"Edip Bişar Burucu, birçok kez, Diyarbakır'da bir gazetenin çıkarılmasını istemiş ve bana teklif etmiştir. Fakat bu zor işe girişebilecek ne maddi imkan, ne de zamanım vardı. Ancak, fazla geçmeden maddi imkanları sağlayacağı teminatını veren Edip Bişar Burucu'nun, gazete çıkarma teklifini kabul edip sorumluluğunu üstlenerek ve Allah'a güvenerek "Kevkeb Şark" (Şark Yıldızı) gazetesini çıkarmaya karar verdim."¹⁰

Naum Faik, gazetenin amacını şöyle ifade eder: "Yeni gelişmeleri, Süryani toplumuna kendi dilleriyle ulaştırmaktır. Bu çalışma ile altı yüz yıl boyunca Osmanlı'ya bağlı kalmanın gururunu dile getirmek ve Osmanlı sayesinde ulaştığımız mesafeleri, gelecek nesillere ulaştırmaktır. Atalarımızın dili olan Süryanice'nin unutulmaması, gelecek nesillere öğretilmesi amacıyla hizmet etmek için bu gazeteyi çıkarıyoruz."¹¹

Bu gazete, aynı zamanda Diyarbakır'da faaliyet gösteren "İttihad" derneğinin yayın organıdır. Naum Faik de bu derneğin faal bir üyesidir. Derneğin basın yayın işlerini düzenleyip, bültenlerini bizzat hazırlar.

¹⁰ Murat Fuad Çıkkı, age, s. 88

¹¹ Murat Fuad Çıkkı, age, s.46

Bu gazetenin, önceleri bir dergi hacminde olması öngörül- müştü. Ancak baskı zorlukları ve maddi problemler, Kevkeb Şark'ın gazete olarak çıkmasına karar verilir. İlk sayısı 27 Nisan 1910 yılında çıkar. 15 günde bir yayınlanmak üzere başlık atılır. 25×36 cm, çift sütun ve 8 sayfa olmak üzere Süryanice harfler ile Arapça, Türkçe ve Süryanice dillerinde yayınlanır.

"Kevkeb Şark" gazetesi, 27 Nisan 1910 Çarşamba günü ya- yına başlar. Yine, 27 Nisan 1912 tarihinde yayınına son verir. Birinci yılda 26 sayı, ikinci yıl 17 sayı olarak, toplam 43 sayı ya- yınlanır. Gazetenin önemli bir yönü, üç ayrı dilde yazılmasıdır. Bunun nedeni, Diyarbakırlı Süryanilerin, Süryanice'yi bilmiyor olmalarıdır. Arapça'yı Mardin'den gelen Süryaniler kullanır- ken, Diyarbakırlı Süryaniler günlük yaşamlarında Türkçe, Kürtçe az da olsa Ermenice'yi kullanıyordu. Naum Faik, Sürya- nice'yi yaygınlaştırmak için, Türkçe ve Arapça'yı Süryanice harflerle kullanmak durumunda kalmıştır. Öyle ki, gazetenin yayımını kutlamak üzere gönderilen 27 adet mesaj metninin 14 tanesi Osmanlı Türkçe'siyle yazılmıştı¹².

Gazetede işlenen konu başlıkları şunlardır:

1.Gazete okuyunuz, 2.Matbaaya olan ihtiyacımız, 3.Toplum- sal hastalıklarımız ve tedavisi, 4.Fikri yükselme, 5.Toplumsal sorunlarımızla kimler ilgilenecek, 6.Toplumsal bir hastalık ola- rak "haset", 7.Süryanilerde başı boşluk, 8.Gidiş nereye, 9.Süryanilerde Şura Kuralı, 10.Günlerimizi nasıl geçiriyoruz, 11.Matbaa, konuşan halkın dilidir, 12.Hakiki gayret, yalancı gayret, 13.Uyarış asrında büyük tembellik, 14.Bugün neyimizle övünüyoruz, 15. Tarihimiz ve tarihçilerimiz, 16.Birlik ve ayrılık, 17.Semiramis, 18.Okullarımız, 19.Atalarımızla övünmenin bir

¹² Murat Fuad Çıkkı. age, s.48-49

faydası yok gibi başlıklar altında yazılar yayınlanmıştır.

Gazetenin ilk sayısındaki sunuş yazısını Naum Faik, Türkçe olarak kaleme alır:

"Rica ve izah,

Şark Yıldızı (Kevkeb Şark) adıyla çıkardığımız gazeteye, dergi diyemiyoruz. Birinci nedeni, imkanlarımızın kısıtlı olması, ikin- cisi matbaa baskı imkanlarının zorluklarıdır. Bu nedenlerden ö- türü, gazete olarak çıkıyoruz. Aynı zamanda, sermayemizin azlı- ğından dolayı da gazete boyutunda huzurlarımızdayız.

Osmanlı devleti sınırları içinde yaşayan birey ve topluluklar, Tanzimat ile özgürlük, adalet ve şuranın öneminin farkına var- dık. Kardeşlik, birlik ve eşitlik kavramları öne çıktı. Fakat bugüne kadar bu değerleri önemseyip, bunları dergi ve gazeteler aracılığı ile gelecek nesillere aktarma çalışmasında bulunulamadı.

Bizim başladığımız bu ilk çalışma ile, büyük alim ve edebi- yatçılar karşısında tecrübesizliğimizi şimdiden kabul ediyorum. Bu acemiliğimiz ile bu çalışmaya giriştik. Amacımın, yeni ge- lişmeleri, Süryani toplumuna kendi dilleriyle ulaştırmaktır. Bu çalışma ile, 600 yıl boyunca Osmanlı'ya bağlı kalmanın guru- runu dile getirmek, Osmanlı sayesinde ulaştığımız ilim ve fazi- leti nesillere, atalarımızın dili olan Süryanice ile öğretme ama- cına hizmet etmek için bu gazeteyi çıkıyoruz. O ecdatlarımız ki, büyük bir cömertlikle yapmış oldukları yardımlarla okullar ve matbaalar açıldı. Doğuda yaşayan gençleri aydınlatmak, on- ların kardeşlik duygularını geliştirmek görevini üstlenmek adı- na bu gazeteyi çıkıyoruz. Medeniyet ve ilerleme caddelerinde yol almayı amaçlayan bu gazetenin adı Kevkeb Medinho (Kevkeb Şark)dır. Ümidimiz, kalem sahiplerinin katkısı ile ga- zetemizin aracılığında, insanlar arasında sevgi ve bağlılık duy-

Mehmet Şimşek

gularını geliştirmektedir. Allah'tan bizleri doğru yola iletmesini diliyorum. Elimizden tutup, başladığımız bu çalışmada bizi başarılı kılsın.

Bizi bu yolda çalışmaya sevk eden Edip Bişar Burucu Efendi'ye teşekkürler ediyoruz. Kendisi, Diyarbakır Süryani cemaatinin aktif bir üyesidir. Toplumu için gayretli bir çaba içerisinde. Onun yardımlarına ihtiyacımız olduğunu burada itiraf ediyorum.

Bu gazeteyi çıkarmaktaki gayemiz, çeşitli kişi ve kuruluşlarla mücadeleye girmek, başka halk unsurlarıyla sürtüşmeye girmek değildir ve bundan da çekiniyoruz. Biz, tarafsız bir çizgi üzerinde hareket edeceğiz. Biz ve arkadaşım Bişar Efende, Süryani edebiyatçılarınun eserlerine muhtacız. Diğer Arami kardeşlerimizden de yardımlarını esirgememelerini istiyorum. Yardım Allah'tandır."¹³

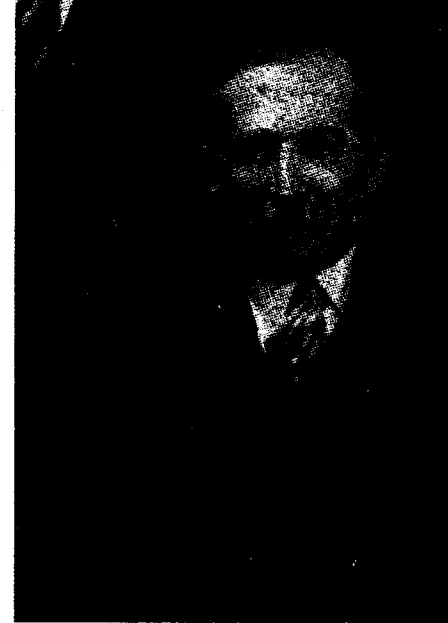
Gazete, yayınlandığı dönemde, Süryani toplumunun modernleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Hıristiyan topluluklar arasında (Ermeni, Keldani, Katolik, Protestan) işbirliğini geliştirmiştir. Özellikle Süryani Kadim, Süryani Katolik, Süryani Protestan ve Keldani Nesturiler ile Katolik Keldaniler arasında Asur ulusçuluğu paydasında ortak hareket oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Naum Faik'in 22 Eylül 1912'de, Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek üzere Diyarbakır'dan ayrılışından 4 ay önce Şark Yıldızı (Kevkeb Medinho) Gazetesinin yayınına son verir. Bu gazetenin devamı olan "Bethneharin" gazetesi 1916 yılında Amerika'da yine Naum Faik tarafından hazırlanarak yayın hayatına devam eder.

Şark Yıldızı Gazetesi Diyarbakır'da yayınlandığı süre içeri-

¹³ Murad Fuad Çıkkı, Naum Faik, s. 46-47

Şark Yıldızı Gazetesi

Şark Yıldızı Gazetesi Diyarbakır'da yayınlandığı süre içerisinde Amerika Birleşik Devletleri'ne de gönderilerek, orada yaşayan Süryaniler tarafından da takip edilme imkanı verilmiştir.

Naum Faik (1868-1930)

Kevkeb Medinho (Şark Yıldızı), 8 Nisan 1911 Tarihli Nüsha

Kevkeb Medinho (Şark Yıldızı):

“Edebi, ihbari, ayini, muvakkat on beş günde bir defa neşrolunur.”

No:8, 2 Kanuni evvel 1327, 16 Kanuni evvel 1911

Mahalli Neşri: Diyarbakir Vilayeti

Müdür Mesul ve muharriri: Naum Faik

25x36cm, Çift Sütun, 8 sayfa

Kevkeb Medinho adlı derginin fotokopileri tarafımızda mevcut bulunmaktadır. Bir önceki sayfada resmi görülen 8 Nisan 1911 tarihli bu derginin 2. sayısında, şu bilgileri başlangıç kısmında görmekteyiz:

Birinci sene numro 2	Kevkeb Medinho	8 Nisan 1911
Müdür-Mesul Muharriri	Şark Yıldızı ışığını verdi	Diyarbakir Vilayeti
Süryani Kadim Mektebi Muallimi	Bizim için ümittir	Mesleki Muafık
Abone Şartları:	Biraz sonra doğuyor	
Senelik 17 para ücretiyle	Sabah oluyor.	

Mehmet Şimşek

KAYNAKÇA

- ASLAN** Rıfık, Diyarbakır ve Çevresinde Şehirleşme Hareketleri, Ankara: 1974.
- BARSAVM I. Efrem**, Berule Bdire, Suriye: 1967.
- BEYSANOĞLU Şevket**, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, Cilt 2, Ankara: 1996, s. 234-235;
- ÇIKKI Murad Fuad**, Naum Faik, Yayınana Hazırlayan Mehmet Şimşek, Damascus: 1936 (Yakında yayınlanacak.)
- GÜNEL Aziz**, Türk Süryaniler Tarihi, İstanbul: Oya Matbaası, 1971.
- KOLUMAN Aziz**, Ortadoğu'da Süryanilik, Ankara: Asam, 2001.
- ŞİMŞEK Mehmet**, Süryaniler ve Diyarbakır, İstanbul: Çivi Yazıları Yayınları, 2003.
- ŞİRAZİ Said**, "Doğunun Yıldızı Patrik I. Efrem Barsavm", İdem Dergisi, Mayıs 2002.
- TAHİNCİOĞLU Yakup**, İdem Dergisi, Mayıs 2002.